

Історія

УДК 069.6(100)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15545215>**Використання «живої історії» в сучасному музейництві****Дрогобицька Оксана Ярославівна,**

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології,
Карпатський національний університет імені Стефаніка, м. Івано-
Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

Прийнято: 13.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

Анотація: У статті аналізуються приклади використання елементів «живої історії» у сучасному музейництві. Особлива увага приділяється музеям, які пропонують унікальний досвід занурення в минуле. Авторка поставила за мету простежити особливості використання засобів «живої історії» у сучасних музеях, а також їхній вплив на відвідувачів, зростання популярності музейних установ тощо.

Методологія дослідження опирається на принципи історизму, науковості, об'єктивності та системності. Використано як загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення), так і спеціально-історичні (історико-генетичний й історико-системний) методи.

У статті розглядається діяльність інтерактивного музею «Місто і зброя» в Івано-Франківську, Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери, Музею етнографії Національного заповідника «Давній Галич» у с. Крилос, Меморіального музею тоталітарних

режимів «Територія терору», музею «Жива історія» (с. Конопниця Пустомитівського району Львівської області) та інших.

Звернено увагу на те, що навіть класичні музеї щоразу ширше використовують елементи «живої історії» при роботі з відвідувачами, а особливо з школярами, студентами. Використання копій історичних артефактів, реконструкцій, театралізованих екскурсій, інтерактивних технологій, костюмованих заходів та тематичних фотосесій сприяє створенню ефекту занурення та активної участі відвідувачів у процесі пізнання. На думку авторки, використання елементів «живої історії» дозволяє сучасним музеям не тільки стати ближчими до відвідувачів і залучити ширше коло гостей, а й активно пропагувати історико-культурну спадщину.

Ключові слова: музей, «жива історія», музейна практика, театралізована екскурсія, студенти, історико-культурна спадщина

The Use of «Living History» in Contemporary Museums

Drohobytka Oksana,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Ethnology and Archeology, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

Abstract. *The article analyses examples of the use of «living history» elements in contemporary museums. Particular attention is paid to museums that offer a unique experience of immersion in the past. The author aims to trace the peculiarities of using «living history» tools in contemporary museums, as well as their impact on visitors, the growing popularity of museum institutions, etc.*

The research methodology is based on the principles of historicism, scientificity, objectivity and systematicity. Both general scientific (analysis, synthesis, generalisation) and special historical (historical-genetic and historical-systemic) methods were used.

The article examines the work of the interactive museum «City and Weapons» in Ivano-Frankivsk, the Stepan Bandera Ivano-Frankivsk Regional Museum of the Liberation Struggle, the Museum of Ethnography of the National Reserve «Ancient Halych» in the village of Krylos, the Memorial Museum of Totalitarian Regimes «Territory of Terror», the Museum «Living History» (Konopnytsia village, Pustomyty district, Lviv region) and others.

It is noted that even traditional museums are increasingly using elements of «living history» when working with visitors, especially with schoolchildren and students. The use of copies of historical artefacts, reconstructions, theatrical tours, interactive technologies, costume events and thematic photo shoots helps to create the effect of immersion and active participation of visitors in the process of learning.

According to the author, the use of living history elements allows modern museums not only to become closer to visitors and attract a wider range of guests, but also to actively promote historical and cultural heritage.

Keywords: *museum, «living history», museum practice, theatrical tour, students, historical and cultural heritage.*

Постановка проблеми.

Останніми десятиліттями у музейній справі спостерігається значний зсув парадигми – від традиційного підходу, що базується на зберіганні та експонуванні артефактів, до більш інтерактивних та орієнтованих на відвідувача форм роботи. На цьому тлі особливе місце посідають музеї «живої історії», які пропонують унікальний досвід занурення в минуле. Наприклад, щороку близько 3 млн туристів відвідують місто-музей «Колоніальний

Вільямсбург» у США, де можна побачити повсякденний побут міщан кінця XVIII ст., побувати на фермерському ринку та взяти участь у театралізованому дійстві [1]. Згідно міжнародних визначень, музей «живої історії» – це музей, на базі якого експонати створені за зразком археологічних та історичних артефактів, їх можна торкатися, приміряти на себе, а фото чи відеозйомка дозволені без обмежень. Окремі такі заклади дозволяють відвідувачам навіть мешкати на своїй території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тематиці класифікації сучасних музеїв, особливостям діяльності цих установ в епоху сучасних глобалізаційних процесів присвячені публікації В. Надольської [2; 3; 4]. На думку дослідниці, музей у динамічному світі стає все більш відкритим до діалогу із особистістю [5, с. 23]. У статті «Зародження феномену середовищних музеїв в європейській музейній традиції» Г. Новікова всебічно проаналізувала передумови та історію створення екологічних музеїв у західній культурі [6]. Натомість дослідниця Ю. Ключко звернула увагу на креативність як складову розвитку музейної комунікації. Вона підкреслила, що перед вітчизняними музеями стоїть завдання перетворення на такі заклади культури, в яких розвиватимуться навички критичного мислення, крос-культурного сприйняття, соціальної взаємодії, а це у свою чергу має сприяти як особистісному розвитку кожного громадянина, так і сталому розвитку громади [7].

Проблему діяльності «живих музеїв» первісної доби в Україні розкривають М. Чемерис та А. Оленич [8]. Варто також підкреслити, що авторка даної статті також раніше висвітлювала окремі питання, пов'язані із використанням елементів «живої історії» музеями Івано-Франківської області [9; 10; 11]. Крім цього, при підготовці публікації використано повідомлення із ЗМІ, офіційних сторінок музейних установ про культурно-просвітницькі та інтерактивні заходи для відвідувачів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на важливість окресленої тематики з точки зору розширення можливостей сучасних музейних установ, вона досі залишається малодослідженою. Особливо мало уваги приділяється впливу засобів «живої історії» на відвідувачів, активізацію їхньої уваги. Крім цього, наявні дослідження здебільшого фокусуються на зарубіжному досвіді або розглядають окремі аспекти інновацій у музейній справі, залишаючи поза увагою інтеграцію саме «живої історії» в український музейний контекст.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Враховуючи специфіку даної проблеми, маємо на меті проаналізувати особливості використання засобів «живої історії» у сучасних музеях, а також їхній вплив на відвідувачів, зростання популярності музейних установ тощо.

Методологія дослідження опирається на принципи історизму, науковості, об'єктивності та системності. Використано як загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення), так і спеціально-історичні (історико-генетичний й історико-системний) методи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зазвичай «живим» називають музей, що зберігає об'єкти матеріальної і нематеріальної спадщини в звичному для них природному та історико-культурному ландшафті в умовах підтримки їх початкових функцій та постійної актуалізації [2, с.26]. Термін вперше увів до наукового обігу у 1917 р. музеолог Дж. К. Данн, розуміючи під «живим», або «корисним» музеєм заклад, який чинить позитивний вплив на пов'язані з ним спільноти шляхом організації дозвілля і просвітництва місцевого населення на основі вивчення його потреб [7, с.279].

На думку М. Чимирис та А. Оленича, «живі» музеї загально можна поділити на: музеї «in situ» (з музеєфікацією пам'яток, що знаходились на тому самому місці до появи установи), транслоцировані (музей з перевезеними

пам'ятками та експонатами), змішані (поєднують в собі характеристики музеїв «in situ» та транслоцированих), національні парки, музеї-середовища (завданням останніх є створення тематичного середовища, що включає різноманітні аспекти життя) [8, с. 185].

З точки зору вивчення використання елементів «живої історії» у сучасному музейництві значний науковий інтерес становить термін «парамузей». Зарубіжна наука визначає парамузей (грец. «біля, поряд») як установу музейного типу, яка зберігає та експонує не справжні історичні предмети, а копії, репліки музейних предметів чи об'єкти, спеціально створені для експозиції, для демонстрації історичних подій і явищ (наприклад, репродукції творів мистецтва, предметні комплекси та ін.), а також предмети, що не мають великої матеріальної чи історико-культурної цінності, але цікаві з погляду творців колекції [3, с.9.]

Однак, як зазначає відома дослідниця цієї проблематики В. Надольська, термін «парамузей» в українській термінології використовується не часто. Натомість вживається визначення «установи музейного типу», які зосереджують свою діяльність переважно в експозиції. Серед їхніх різновидів можна навести аптеку-музей, театр-музей; дитячі музеї, спрямовані на розвиток пізнавальної і творчої активності відвідувачів; брендові музеї; експозиції, які побудовані на реконструкціях; етнопарки, історико-культурні центри, клуби реконструкцій, музеї «живої історії» та інше [3, с.9]. Такі установи музейного типу відрізняються від класичних музеїв тим, що у них відсутні систематизовані фондові зібрання та фондова документація, усі музейні предмети зосереджені в експозиції. Головним їхнім завданням є приваблення якомога більшого кола відвідувачів, популяризація цікавих колекцій, наукових досягнень, презентація міста або регіону [3, с. 13].

Прикладом подібних установ є інтерактивний Музей лицарства, який з 2022 р. діє у м. Надвірна Івано-Франківської області. В експозиції представлені

17 манекенів, одягнених в обладунки, придбані на аукціонах або ж виготовлені майстрами у Кривому Розі. Також окремі з них створив сам засновник музею Ігор Гаврилюк, який займається ковальством. Музей приваблює багато відвідувачів, особливо школярів, адже до усіх речей можна доторкнутися і навіть сфотографуватися в обладунках. Відвідувачі також можуть повправлятися у стрільбі з луку, боях на мечач, взяти участь у майстер-класах з малювання та середньовічного танцю [12].

Варто також наголосити, що сучасні музеї у своїй діяльності широко застосовують новітні цифрові технології, як у сфері експозиційної роботи, так і промоції. Активне розгортання музейного сайтобудівництва, створення віртуальних експозицій, екскурсій, популяризація у соціальних мережах та інше відкривають широкі можливості для комунікації музею з відвідувачами [4, с.46]. Успішна презентація історії міста, а також цифрові технології присутні в інтерактивному музеї «Місто і зброя», який відкрився 8 травня 2024 р. в одному з корпусів палацу Потоцьких в Івано-Франківську. Сенсорні екрани дають змогу гортати карти, фото, текст і навіть «оживити» історичні персонажі. Для того щоб побачити наступну цифрову історію, потрібно скористатися спеціальною міткою («ключем») у формі Станиславівської фортеці. Цифрова частина в свою чергу доповнюється експозицією військового одягу та зброї відповідних періодів історії міста [13]. На базі цього ж музею також відбуваються театралізовані заходи. Наприклад, особливо багато відвідувачів зібрала 7 травня 2025 р. театралізована екскурсія від театру-студії «Жива Історія» під назвою «Усуси у шпиталю». Учасники екскурсії мали можливість здійснити історичну подорож у 1915 р. та виконати разом з героями дійства стрілецькі пісні (рис. 1).

Наразі навіть класичні музеї щоразу ширше використовують засоби «живої історії» при роботі з відвідувачами, а особливо з школярами та студентами. З цієї точки зору особливо цікавим є Національний заповідник

«Давній Галич», на базі якого з липня по вересень 2024 р. діяв проект «Вбрані в історію: середньовічний одяг княжого Галича». У процесі його реалізації спільно з клубом історичної реконструкції «Чорна Галич» було проведено табір живої історії «Ремісничий двір княжого Галича» (24–25 серпня 2024 р.). Під час роботи табору усі бажаючі могли відвідати майстер-класи з середньовічних ремесел. У рамках цього ж проекту створено виставку з шести середньовічних костюмів XII–XIII ст., яка містить інтерактивні елементи для кращої взаємодії з відвідувачами. У виставці репрезентовані: воїн-дружинник, представники знаті, монах-писар, ремісник і селянка [14, с. 280, 281, 283].

Водночас Музей етнографії Національного заповідника «Давній Галич» у с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області все частіше стає майданчиком для проведення історичних реконструкцій та етнографічних фестивалів (Андріївських вечорниць, зустрічі з Святим Миколаєм, колядування, щедрування тощо) [15]. Так, 4 травня 2025 р. на базі музею проходив фестиваль «Христос воскрес – воскресне Україна!» за участі 22 фольклорних колективів Івано-Франківської області. Відвідувачі мали можливість побачити інсценізації великодніх обрядів, а також чоловічий ритуальний танець сербен, який виконується на Великдень у селі Чортовець на Городенківщині. Цей танець внесений до переліку нематеріальної культурної спадщини України. Паралельно майстри декоративно-прикладного мистецтва проводили майстер-класи з писанкарства, сирної пластики, виготовлення традиційних прикрас тощо [16]. Так само активно використовує засоби «живої історії» для популяризації історико-етнографічної спадщини краю краєзнавчий музей «Покуття» у Городенці.

Можна навести й інші приклади. Зокрема 21 грудня 2024 р. на базі Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери організовано костюмовану екскурсію «Традиції Різдва в часі боротьби». Відвідувачі заходу дізналися особливості відзначення різдвяних свят під час

Першої світової війни, у родинях інтелігенції Галичини міжвоєнного періоду, таборах ГУЛАГу, криївках УПА, в умовах сучасної російсько-української війни [9]. Також у цій установі проходять музейну практику студенти факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Під час практики вони пробують себе у ролі екскурсоводів і намагаються «оживити» експозицію музею, знімають проморолики, через соцмережі розповідають про історію конкретних особистостей чи експонатів.

Ще одним напрямом роботи сучасних музеїв є родинні тематичні фотосесії у народних строях чи історичних костюмах. Тепер таку комерційну послугу (часто як благодійний захід із збору коштів на підтримку ЗСУ) пропонують Музей етнографії Національного заповідника «Давній Галич», Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття (м. Коломия), Музей Покуття та багато інших. Тематичні фотосесії дозволяють відвідувачам ознайомитися з багатством і різноманіттям культури, регіональними особливостями народного вбрання й глибше відчутти «дух часу». Крім цього, Івано-Франківський краєзнавчий музей на базі оновленої експозиції «Міський побут кінця XIX – початку XX століття» організовує тематичні фотосесії у стилі модерн.

З точки зору «живої історії», на наш погляд, особливо цікавою є експозиція Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія терору», створеного у Львові на місці єврейського гетто (1941–1943), а згодом пересильної тюрми №25 (1944–1955 рр.). В експозиції закладу широко використовуються мультимедійні технології та інтерактивність. Музей включає бараки, «вагон-телятник» та колекцію радянського монументального мистецтва. Перша кімната експозиції розкриває тему «передчуття війни», тобто побуту мешканців Львова у 30-х рр. XX ст., друга – «війна і лінія» (про важке життя у воєнне лихоліття), третя демонструє хаос в оселях містян під

час обшуків та арештів. Також окрема кімната присвячена проблемам колаборації. Однак цей музей не обмежується експозиційною роботою. У січні 2019 р. працівники установи започаткували усноісторичний проект «Непочуті» з метою фіксації та збереження спогадів безпосередніх очевидців подій 1930–1950-х років [17]. Усні свідчення оповідачів, які є оригінальними, а не озвученими акторами, доповнюють загальне враження від експозиції і дозволяють відвідувачам глибше проїнятися минулим, побачити у ньому не безликий натовп, а конкретну людину з її трагічною життєвою історією.

Активно приймає відвідувачів, особливо школярів і студентів, музей «Жива історія» у с. Конопниця Пустомитівського району Львівської області, в якому розміщені експонати про події часів Першої і Другої світових воєн, визвольних змагань українців у ХХ ст., сучасної російсько-української війни (Рис. 2). Експозиція розташована на польовій фортифікаційній лінії оборони. Тут відвідувачі можуть ознайомитися із зразками озброєння, одностроями різних військ, військовою технікою, а також побувати у криївці Української повстанської армії. Саме криївка дає відвідувачам уявлення про повсякденне життя та умови побуту повстанців. Тут розміщені меморіальні речі (тогочасні повстанські листівки, гроші, металевий посуд, друкарська машинка), які дозволяють не тільки поглибити знання з історії, а й «зануритися» у минуле [18; 19].

Зазначимо, що на базі музеїв «живої історії» можна проводити уроки, гурткові заняття з краєзнавства, мистецтва чи етнографії, віртуальні екскурсії з використанням інтернет-ресурсів, краєзнавчі екскурсії (оглядові чи тематичні) тощо. Такі музеї є цікавими та пізнавальними не тільки для учнів, а й студентів. Останні можуть проходити на їхній базі виробничу практику і навчатися екскурсійній роботі. Використання елементів «живої історії» дозволяє сучасним музеям не тільки стати ближчими до відвідувачів і залучити

ширше коло гостей, а й активно пропагувати історико-культурну спадщину, популяризувати традиції.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, засоби «живої історії» успішно застосовуються як у спеціалізованих музеях цього типу, так і в класичних музеях для модернізації експозицій та освітніх програм. Використання копій історичних артефактів, реконструкцій, театралізованих екскурсій, інтерактивних технологій, костюмованих заходів та тематичних фотосесій сприяє створенню ефекту «занурення» в епоху та активній участі відвідувачів у процесі пізнання. Особливо важливим є вплив засобів «живої історії» на молодь, оскільки інтерактивні формати навчання роблять історію більш доступною та захопливою. Музеї, що використовують ці методи, стають не лише місцем зберігання артефактів, а й освітніми та культурними центрами, які сприяють формуванню національної свідомості та збереженню культурної спадщини. Вони перетворюються на освітній майданчик для проведення уроків з історії, етнографії та краєзнавства, музейної практики.

Водночас необхідні подальші наукові розвідки для вивчення впливу засобів «живої історії» на різні вікові та соціальні групи відвідувачів, а також дослідження потенціалу використання цифрових технологій для розширення можливостей музейних установ. Також цікавим видається аналіз ролі музеїв «живої історії» у розвитку локального туризму та культурної ідентичності регіонів. Дослідження можуть бути спрямовані на визначення внеску цих музеїв у популяризацію місцевої історії та культури, а також на їхню взаємодію з іншими громадськими інституціями та туристичними організаціями.

Список використаних джерел:

1. Вільянсбург – місто, в якому живе історія. URL: <https://www.holosameryky.com/a/historic-williamsburg-2010-07-14-98431979/231496.html> (дата звернення: 05.04.2025)
2. Надольська В. Середовищний музей як форма збереження та актуалізації історико-культурного ландшафту. *Волинський музейний вісник: науковий збірник*. Луцьк, 2022. Вип. 12. С. 25–29.
3. Надольська В. Установи музейного типу в сучасному музейному просторі. *Волинський музейний вісник : науковий збірник*. 2024. Вип. 14. С. 9–14.
4. Гаврилюк С., Надольська В. Трансформація музейного світу у XXI ст.: міжнародний та український досвід. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 57. Т. 1. С. 41-49. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-1-5>
5. Надольська В. Місія музею в сучасному світі. *Волинський музейний вісник: науковий збірник*. Луцьк, 2023. Вип. 13. С. 19–24.
6. Новікова Г. Зародження феномену середовищних музеїв в європейській музейній традиції. *Міжнародний вісник*. 2018. №1(10). С. 89-94.
7. Ключко Ю. Креативність як складова розвитку музейної комунікації. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. Вип. 1. С. 276-284.
8. Чемерис М., Оленич А. Живі музеї первісної доби в Україні. *Vita Antiqua*. 2019. № 11. 2019. С. 185-189.
9. Дрогобицька О. Наукова та культурно-освітня діяльність Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. №6. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15181734>
10. Дрогобицька О. Роль музеїв «живої історії» у навчально-виховному процесі. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів,*

аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 127–129.

11. Drohobytska O. The Role of «Living History» Museums in the Popularization of the Historical and Cultural Heritage of Prykarpattia. *Simpozionul national de studii culturale*. Ediția a V-a dedicat Zilelor Europene ale Patrimoniului. Chișinău, 26 septembrie 2023. P. 47.

12. Водницька Г., Усатюк С. Як працює інтерактивний музей лицарства на Івано-Франківщині. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/901153-ak-pracue-interaktivnij-muzej-licarstva-na-ivano-frankivsini/> (дата звернення: 3.04.2025)

13. Кушніренко Н. У Франківську відкрили інтерактивний музей «Місто і зброя». URL: <https://kurs.if.ua/society/u-frankivsku-vidkryly-interaktyvnyj-muzej-misto-i-zbroya/> (дата звернення: 8.03.2025)

14. Януш О. Реалізація проекту «Вбрані в історію: середньовічний одяг Княжого Галича» за підтримки Українського Культурного Фонду. *Галич. Збірник наукових праць*. 2024. Вип. 9. С. 280-283.

15. Вертепи та колядки: у заповіднику «Давній Галич» відсвяткували Різдво. URL: <https://pravda.if.ua/vertepy-ta-kolyadky-u-zapovidnyku-davnij-galych-vidsvyatkuvaly-rizdvo/?fbclid=IwAR39rUYc8Hu2ffje-OFATfDOyScFBpdgZO7BayFoYQv86GKeMXm4KX5T81o> (дата звернення: 8.03.2025)

16. Каразуб І., Захарук І. У Крилосі на Івано-Франківщині відбувся фестиваль, присвячений великоднім традиціям. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/1009887-u-krilos-i-na-ivano-frankivsini-vidbuvs-a-festival-prisvacenij-velikodnim-tradiciam> (дата звернення: 05.04.2025)

17. Семенік О. Музей «Територія терору»: про #непочутих та чому пам'ять про біль треба берегти. URL: <https://supportyourart.com/conversations/terror/> (дата звернення: 6.03.2025)
18. «Жива історія» – музей, де ви не оглядаєте, а долучаєтеся. Сайт музею «Жива історія». URL: <https://memoria.com.ua/istoria/> (дата звернення: 6.03.2025)
19. Терещук Г. Музей «живої історії» на Львівщині: криївка УПА, бойова техніка, військова амуніція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhyva-istoriya-upa-kryuivka/31067465.html> (дата звернення: 6.03.2025)

Ілюстрації

Рис. 1. Світлина з театралізованої екскурсії «Усуся в шпиталю» театру-студії «Жива Історія» (<https://www.facebook.com/share/p/1BLxhuiYK8/>)

Рис. 2. Частина експозиції музею «Жива історія»
у с. Конопниця Пустомитівського району Львівської області
(<https://www.radiosvoboda.org/a/zhyva-istoriya-upa-kryyivka/31067465.html>)